

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2022 = 160 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 3

Årgång 78

2023

Musiken där jag bor... Årsstämma 2023 i Cesarstugan

*Riksspelmännen Jenny
Gustafsson och Hans
Kennemark*

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Solig stämma – en vacker vårdag	4
Motiveringar till årets utmärkelser.....	7
Byggnadsvårdspriset till	
Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening.....	7
Årets hembygdsbok, Året hembygdskrift	8
Årets Tengelandsstipendium	9
Tengelandsfonden	9
Tankar om träd och människor	10
Sagan om biltillverkaren Saab	11
Musiken där jag bor, kan du bidra?.....	16
Professor emeritus Christer Westerdahl	
– en flitig författare	18
Fladdermusforskning	19
Roland Persgården, en eldsjäl	
i hembygdens tjänst (Brämhult).....	20
Landsbygden och den gröna omställningen.....	23
Några tips	26
Sveriges äldsta republik håller årsstämma	27
Arbetslivsmuseernas dag i Skara den 13 maj	28
Suntorps kapell.....	29
Vandringsslinga i Alphem.....	29

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
549 40 Skövde. Tel: 070-642 56 70.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2023.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

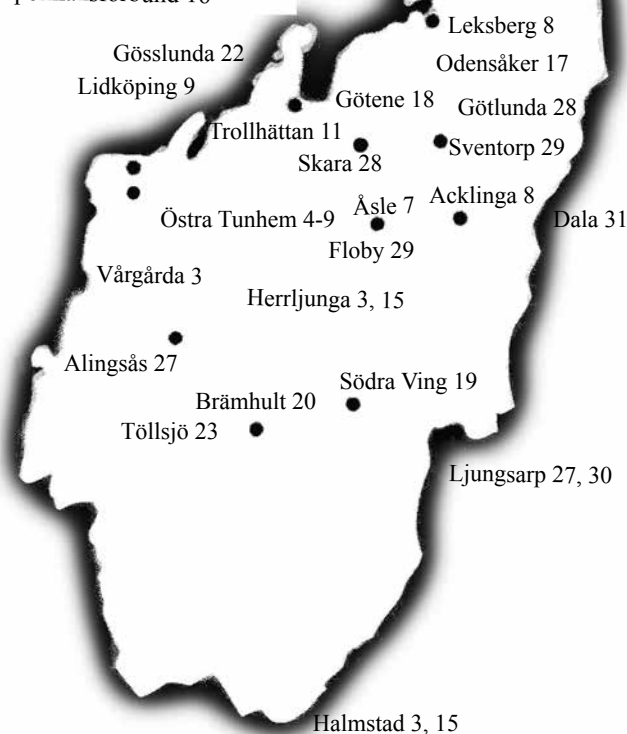
VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 78
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2023 160:-

Områden med samband till artiklarna.

Västergötlands
spelmansförbund 16

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Vi tar gärna emot text- och bildmaterial som passar i vår tidning.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi ca 25 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Härligt med sommar!

Efter en vädermässigt kall vår så har vi nu fått sommar. Årsmötetiderna är förbi och både vi i Västergötlands hembygdsförbund och Sveriges hembygdsförbund har haft våra stämmor. Om jag får säga det själv, så tycker jag att vi hade en fantastisk stämmodag i Cesarstugan utanför Falköping. Vacker miljö och god mat, trevliga samtal och erfarenhetsutbyte, underhållning, utställningar och anförande, värddiga pristagare och härliga besökare. Allt i en fin ton med vårt hembygdsintresse som en röd tråd. Å, så klart själva årsstämmoförhandlingarna. Vi får då tillfälle att ”på riktigt” presentera och framförallt diskutera förbundets arbete. Vi i styrelsen är tacksamma för allt positivt vi får till oss vad gäller förbundsarbetet. Vi jobbar alla ideellt med det som ni vet, så att få fin respons från medlemmar, betyder mycket för oss och ger energi för fortsatt engagemang.

Stort tack till er alla som på olika sätt gjorde vår årsstämmodag så bra!

Några av oss i förbundsstyrelsen fick förmånen att vara ombud på Sveriges hembygdsförbunds stämma, då den gick av stapeln den 12–14 maj i Halmstad. En mycket fint anordnad stämma med Hallands hembygdsförbund som värdforening. Efter invigning på Halmstads slott så fortsatte eftermiddagen med några informativa presentationer. Bland annat kring ett nyframtaget material, en handledning för samlingsförvaltning, vilken kommer att ges ut till hösten. Själva stämmoförhandlingarna tog nästan hela lördagen i anspråk. Det var många motioner inlämnade och det var många som tyckte till kring dessa.

Peter invald i SHF:s styrelse

Peter Backenfall, ledamot i vår styrelse sedan några år tillbaka, blev här invald i Sveriges hembygdsförbunds styrelse. Grattis Peter till uppdraget! Det känns bra att vi, som till antalet största regionala hembygdsförbund, får en representant i den nationella styrelsen. Då vi jobbar nära med även Göteborg, Bohuslän och Dalslands förbund, så får Peter en fin bas, att utgå ifrån, i sitt nya uppdrag. HembygdVäst, som vi kallar samarbetet med dessa tre förbund i Västra Götalandsregionen, har tillsammans ca 80 000 medlemmar. Jämför med ca 400 000 medlemmar i Sveriges hembygdsförbund.

Lena Ramsberg,
ordförande i
VHBF

SHF har tillsammans med oss regionala förbund arbetat fram en ny verksamhetsstrategi. Den antogs på stämman och detta är ett utdrag från den:

”Övergripande målsättningar 2023 till 2030

- År 2030 ska hembygdsvrörelsen vara en självklar och relevant samhällsaktör på lokal, regional och nationell nivå, med medlemsnyttan i fokus.
- Vi ska vara en aktiv och synlig folkrörelse, med många medlemmar som är aktiva lokalt och därmed goda ambassadörer för hela hembygdsvrörelsen.
- Som medlem ska man känna sig delaktig i organisationen lokalt, regionalt och nationellt. Upplevelsen av hembygdsvrörelsens gemensamma värden och vi-känslan ska öka.
- Vi ska aktivt och gemensamt bidra till en hållbar samhällsutveckling genom att tillvarata och förmedla äldre kunskaper.”

Dessa målsättningar finns mer ingående beskrivna i SHF:s handlingar om man vill läsa mera. De kommer att vara grunden för vårt verksamhetsplansarbete i Västergötland. De vi har nu gäller till 2024, så arbetet med detta startar vi upp till hösten.

Men nu först ska vi ha en härlig sommar, med både full fart i våra hembygdsföreningar och lugn och ro i det privata för att hämta andan. Med detta så önskar jag er alla en fin sommar med allt vad det kan innebära!

Lena

Solig stämma – en vacker vårdag

Västergötlands Hembygdsförbunds stämma har tidigare ägt rum i början av maj men hölls i år lördagen den 22 april på Cesarstugan i Östra Tunhem med Mössebergs sluttningar i bakgrunden och Hornborgasjön och Gudhemsbygden som fond. Anordnare var Gudhemsbygdens Hembygdsförening med Lars-Erik Kullenwall som drivande kraft.

Stämman inleddes med att Margaretha Fridh från hembygdsföreningen hälsade välkommen och berättade om föreningens verksamhet. Den är en av förbundets största föreningar med ca 770 medlemmar. Kontakt med medlemmarna hålls genom Gudhems-Axet, en tidskrift som utkommer fyra gånger per år.

Verksamheten för året börjar på våren, då tranorna anländer till Hornborgasjön. Då öppnas kaffestugan i Bjurums gamla skola, helt med ideella krafter och med tusentals besökare. Andra större evenemang är midsommarsfirande och traktorrace, vardera med ca tusen besökare. I föreningens ägo finns en iordninggjord smedja i Jättene och ett missionshus från 1878 i Östra Tunhem. Till smedjan inbjuds skolklasser, och i missionshuset ordnas ett gammaldags möte.

Presidiet: Lars-Erik Kullenwall, Gudhem, Göran Helmersson, Karleby och Lena Ramsberg, VHBF:s ordförande.
Foto: Ulf Arnell.

Förhandlingar

Stämmans förhandlingar inleddes med att Jenny Gustafsson och Hans Kennemark från Västergötlands Spelmansförbund spelade en vals från Ornunga och berättade om projektet ”Musiken där jag bor”. De besöker hembygdsföreningar, ger konserter för att väcka intresse för folkmusik och samlar in lokalt material, om det finns kvar. Så sjöngs traditionsenligt Västgötahymsen av Paul Nilsson: ”Jag hälsar Dig, Västgöta rike...”.

Paul Nilsson har bott i prästgården i Östra Tunhem. Hembygdsförbundets ordförande Lena Ramsberg öpp-

Närmare 190 deltagare samlades till årsstämman i Cesarstugan, Östra Tunhem, lördagen den 22 april.
Foto: M Moberg Kilefors.

nade sedan stämmoförhandlingarna. Så följde parentation över avlidna medlemmar med ljuständning och en tyst minut. Till ordförande för stämman valdes Göran Helmersson, Falköping, ordförande i Karleby Hembygds- och fornminnesförening, och till sekreterare Lars-Erik Kullenwall. Till justerare valdes Sven-Åke Mökander och Ann-Britt Boman. Pressreferenter blev Monika Moberg Kilefors och Ann-Britt Boman.

Lena Ramsberg föredrog verksamhetsberättelsen. Förbundet har en liten styrelse men med mycket kompetens. Inom styrelsen finns en utvecklingsgrupp, som får uppdrag av styrelsen eller förbereder ärenden. Kanslisten Eva Mann med kontor vid Västergötlands museum i Skara arbetar också för NAV och Skaraborgs Föreningsarkiv. Västgötabygden med Monika Moberg Kilefors som redaktör utkommer med sex nummer per år, och digitalt skickas också ut ett nyhetsbrev från kansliet. Styrelsemedlemmar ringer runt till föreningarna för att ta reda på behov och önskemål. Styrelsen har sex målområden:

- A Stärka föreningsutveckling och medlemsvård
- B Ökat engagemang för natur- och kulturarv
- C Öka användningen av digitala verktyg
- D Stärka och utveckla aktiviteter för barn och unga
- E Öka kompetens kring arkiv och samlingar
- F Stärka samverkan

Under 2022 har flera förtjänsttecken utdelats. Tengelandsstipendiet gick till Maria Bouroncle. Priset för Årets Hembygdsbok gick till Sjötofta Hembygdsförening och för Årets Hembygdskrift till Gärdhems Hembygdsförening. Tage Brolin från Främmestad fick Årets byggnadsvårdspris 2022.

Samverkan sker i ca 25 hembygdslokaler. Vidare finns det två representanter för VHBF i Sveriges hembygdsförbund. Peter Backenfall ingår i Byggnadsvårdsrådet. Andra samarbetspartner är HembygdVäst Prisma VG, Studieförbundet Vuxenskolan och NAV.

Ekonomi

Jan-Olof Berglund redogjorde för ekonomin under det gångna året. Huvudsakliga intäkter har varit medlemsavgifter, prenumerationsavgifter för Västgötabygden och bidrag från regionen. Vidare redogjorde han för regionens bedömningsgrunder för regionens verksamhetsstöd. Hembygdsföreningarna börjar nu komma igång med sin verksamhet efter pandemin. Kostnaderna ökade från förra året, men årets vinst blir ändå 36 000 kronor. I ett längre perspektiv kommer ändå kostnaderna att öka, och förbundsstyrelsen lade senare under stämman fram ett förslag om en höjning av föreningarnas avgift från 20 kronor per medlem till 25 kronor från år 2026. Förslaget antogs av stämman.

Verksamhetsberättelse och ekonomisk berättelse godkändes av stämman, och i enlighet med revisionsberättelsens rekommendation beviljades styrelsen ansvarsfrihet för det gångna året.

Val

Lena Ramsberg omvaldes som ordförande. Styrelsen ska omfatta tolv ledamöter och två ersättare. Jan-Olof Berglund, Bengt-Göran Ferm, Ulf Arnell och Ingrid Öhlund omvaldes som ordinarie styrelseledamöter för två år. Nyval skedde av Inge Pettersson, Borås, och Margaretha Fridh, Gudhem på två år och Monica Rosberg, Larv, på ett år. Stig-Åke Andersson, Peter Backenfall, Rolf Larsson, Ola Wirtberg och Anne-Marie Wahlström är valda till nästa årsstämma.

Ersättare i styrelsen på ett år är Björn Andersson och Barbro Svensson. Revisorer är Marianne Svensson och Allan Andersson och revisorsersättare Hans Algotsson och Birgit Olsson. I valberedningen omvaldes Lars-Erik Kullenwall, sammankallande, och nyvaldes Rolf Lundin och Göran Ekman.

Årsavgiften blev oförändrad, 20 kronor per medlem. Kostnadsersättning för bilresa för förbundet är 2,50 kronor per km.

Motioner

Två motioner hade kommit in. Excelsiorföreningen Hembygden i Norra Vånga hade redan förra året en motion om ”Trygg & säker förening”, men den kunde då inte behandlas av tidsbrist. Nu besvarade styrelsen motionen och upprätthåller kontakten med föreningen, tills ärendet är helt utrett.

Älgårås Hembygdsförening hade en motion om

Alex Bergström, Västra Götalandsregionen höll ett kort anförande, där han pekade på hembygdsrörelsens stora betydelse.

Foto: M Moberg Kilefors.

brädspel och andra äldre spel. Styrelsen var positiv och pekade på möjligheter att sprida intresse och kunskap.

Ordföranden i Kulturnämnden för Västra Götalandsregionen Alex Bergström besökte sedan stämman och höll ett kort anförande, där han pekade på hembygdsrörelsens stora betydelse. Vi har alltför ofta bara nyttan för ögonen. Hembygdsrörelsen kan vitalisera och skapa identitet och ge inspiration. Han talade om den kulturbärande platsutvecklingen, dvs att peka på det lokala kultur- och naturarvet och på en bygds möjligheter för framtiden. Lokala kontakter skapar större förtroende och turism skapar framtidsvisioner.

Vi ska inte heller glömma bort hembygdsrörelsens förmåga att skapa gemenskap och en positiv social miljö

Cesarstugan

Så var det dags för lunch, men dessförinnan gav innehavaren Christian Schmeikal en bild av anläggningens

Bondens år: Vi får se mjölkning, kafferep, slakt, potatisupptagning och barnen på mjölkbordet, som skriver upp bilarnas registreringsnummer. Foto: M Moberg Kilefors.

Christian Schmeikal, en av Cesarstugans ägare, underhåll med att sjunga *En fattig bonddräng* i en paus.
Foto: M Moberg Kilefors.

tillkomst och utveckling. På platsen fanns längre tillbaka ett soldattorp, där soldaten Per Johan Johansson Cesar bodde. Han fick så småningom en liten pension och kallades då gratialist. Han sålde det friköpta torpet till en lantbrukare och tog undan ett undantag som var brukligt. I slutet av 1900-talet köptes gården av fotografen Stig Lindgren med fru och tre döttrar, som tidigare bott i Vilske Kleva. Han bedrev alternativodling och hade lippizanerhästar, får och höns. Det blev svårare att avyttra äggen genom Svenska Lantägg och 1993 byggde han en kaffestuga för 200 gäster i 1800-talsstil på gården. Han hade fått mycket stormfällt virke, som sågades lokalt. Fönsterglas från 1700-talet kom från Börstorps slott. Stig Lindgren tog kontakt med bussbolag och fick många gäster. I det gamla hönshuset på 1 000 kvm skapade han en utställning om Bondens år med 50 vaxfigurer och föremål från det gamla bondesamhället. Väggarna dekorerades med landskapsmotiv. Christian avslutade med att till gitarr sjunga ”Fattig bonddräng” med text av Astrid Lindgren.

Stämmodeltagarna delades sedan in i två grupper, så att både lunch och utställningsbesök kunde avklaras på ett par timmar. Utställningen är mycket detaljrik. Vid höbärgningen ser man träkaggen med svagdricka och kaffepannan med en tidning om den för att hålla kaffet varmt.

Verksamhetsplan

Efter lunch återupptogs förhandlingarna, och då var det dags för planerna för framtiden. De presenterades av Ola Wirtberg och Peter Backenfall. Samtalen med föreningarna visade, att man började komma i gång med verksamheten. Föreningarna ville ha hjälp med

t ex byggnadsvård, hemsidor, arkivering och kunskaper om utställningar och om bidragssökande.

För åren 2022–2024 är den övergripande verksamhetsinriktningen:

- Barn och unga
- Föreningar och demokrati
- Landskapets förändring

Under perioden vill VHBF:s styrelse enskilt eller genom föreningarna verka för

- Stärkt föreningsutveckling och medlemsvård
- Öka engagemanget för natur- och kulturarv
- Öka användningen av digitala verktyg
- Öka aktiviteter för barn och unga
- Öka kompetensen kring arkiv och samlingar
- Stärka samverkan

Bertil Karlsson lyfte fram, att det är viktigt att ta vara på de dialekter som finns kvar, främst bland äldre. En annan mötesdeltagare pekade på att det inte är så bra att digitalisera föremål som är obevakade, som fallet är på hembygdsmuseer.

Så var det dags för utdelning av förtjänsttecken. Tengelandsstipendiet tilldelades byggnadsantikvarien Anna Lokrantz.

Lars-Erik Kullenwall och Ann-Britt Boman ingår i kommittén för Årets Hembygdskök, och priset gick i år till boken ”Acklinga socken i ord och bild”. En studiegrupp har sedan 2008 hållit på med boken med stöd av Studieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm, och vi fick en inblick i arbetet av Ewa Hwarfner och Lena Jonsson.

Priset för Årets Hembygdsskrift gick till Ullervad Leksbergs Hembygdsförening och togs emot av Åke Möller och Johannes Ekström.

Peter Backenfall presenterade sedan Byggnadsvårdspriset. Ett hedersnämmande får Vårkumla Hembygdsförening, men priset går till Åsle, Tiarps och Mularps Hembygdsförening som har ansvar för Åsle Tå. Där finns upplevelsemuseum, kafé och utställningar. Det är ett skolexempel på byggnadsvård från teori till praktik. Föreningen firar 100-årsjubileum i år och har en stor jubileumshelg i slutet av juli, då även diplom utdelas.

Vid stämman fanns 148 registrerade ombud och 185 personer totalt. Arrangemangen flöt väl och organisationen var god.

Avgående förtroendevalda Sven-Åke Mökander och Bertil Karlsson samt Evy Andreasson avtackades för sina insatser i förbundet, och så var denna soliga stämma till ända.

Ann-Britt Boman

Motiveringar till årets utmärkelser

Byggnadsvård och byggnadskultur

Västergötlands hembygdsförbund vill uppmärksamma behovet av god byggnadsvård, i syfte att öka medvetenheten om byggnadsvård och god byggnadskultur i Västergötland genom att utdela en utmärkelse för ändamålet. Avsikten med byggnadsvårdspriset är att uppmärksamma goda byggnadsvårdsinsatser i samband med renovering, nyuppförande och anpassning till befintliga miljöer. Priset kan också delas ut till hembygdsförening, professionell eller privatperson som i sin gärning verkat för att kunskaper om byggnadsvård hålls vid liv och utvecklas.

Landskapets hembygdsföreningar samt byggnadsantikvarier från Västra Götalandsregionen (VGR) kan nominera bidrag till priset. En jury bestående av representanter från VGR:s Förvaltning för kulturutveckling och styrelsen för Västergötlands hembygdsförbund bedömer inkomna handlingar och utser en vinnare till priset. 2023 års jury har bestått av Marie Odenbring Widmark från VGR samt Jan-Olof Berglund och Peter Backenfall från VHB:s styrelse.

2023 års byggnadsvårdspris tilldelas Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening med följande motivering:

Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening bildades 1923 med uttalat syfte att bibehålla uttryck för det gamla Fattigsverige vid ”socknens slut” i form av den gamla tåbebyggelsen i Åsle. Ett antal äldre byggnader fanns då kvar och var i vissa fall fortfarande bebodda. Föreningen har sedan dess successivt inlemmat hus efter hus till samlingarna, det sista inköptes 1991. Parallellt med detta har bevarande skett av andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader, såsom exempelvis en smedja och en kvarn. Till miljön har fogats moderna byggnader som inhyser kafé, utställningar och museum. Föreningen har genom ett målinriktat arbete tagit byggnadsantikvarisk hjälp för att metodiskt kartlägga byggnadernas vårdbehov, för att sedan ta sig an själva vård- och underhållsarbetet, med hjälp av sakkunniga och professionella hantverkare och föreningens egna krafter med ett stort antal nedlagda timmar. Förening-

Anders Modig – ordförande i Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening mottager gratulationer och en blomma till Byggnadsvårdspriset av Peter Backenfall. Foto: Ulf Arnell.

gen har tillsammans med andra föreningar och natur- och kulturarvsaktörer med stor pietet för områdets unika värden medvetet strävat till att forma Åsle Tå till ett upplevelsemuseum med något för alla intresseinriktningar, något som saknar få motsvarigheter i vårt landskap. Områdets oersättliga värden har här beaktats i den byggnadsvårdande gärningen. Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening är därför ett skolexempel på hur byggnadsvård kan fungera, från teori till praktik, i sin ädlaste form.

Vårkumla Hembygdsförening tillerkänns ett hedersomnämmande med följande motivering:

Vårkumla Hembygdsförening har under lång tid förvaltat och skött om äldre hus och ekonomibyggnader. Bland dessa märks bland annat en ryggåsstuga samt äldre skyttepaviljong, smedja, markaladugård och en s k kölna. Föreningen fick under 2021 möjlighet att överta en ladugård, uppförd 1926, som nu iordningställt och inrymmer museum och samlingslokaler. Föreningen har under många år aktivt arbetat med att bevara unika byggnader för eftervärlden och på så sätt bidragit till kulturmiljövårdens upprätthållande.

Peter Backenfall

Boken om Acklinga: Tore Eriksson, Ewa Hvarfner, SV:s Lena Jonsson och Ragnhild Bertilsson tog emot utmärkelsen. Foto: M Moberg Kilefors.

Årets Hembygdsbok 2023 – Acklinga socken i ord och bild

Flera av socknarna runt Tidaholm har under de senaste åren gett ut gedigna sockenböcker. I år har turen kommit till Acklinga, och det är en allsidig beskrivning av socknen som nu blivit färdig.

Vi får en översikt över byar och gårdar med berättelser om dem som bott där. Den stora herrgården Kav-lås med släkten von Essen har spelat stor roll i bygdens historia. Ekedalens samhälle har växt fram på senare tid. Kyrkan och skolan har naturligtvis varit mycket viktiga och får sina utförliga beskrivningar. Föreningar och företag samt kommunikationer får sina kapitel, och sedan lyfts personerna i Acklinga fram genom minnesskildringar och personliga berättelser.

Avslutningsvis presenteras arbetet med boken, som påbörjades redan 2008 med en studiecirkel i regi av Studieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm. Ordlistor och översikt över indelningshavare och soldater bidrar till lästheten. Boken om Acklinga försvarar väl sin plats i raden av sockenböcker och andra böcker som fått utmärkelsen Årets Hembygdsbok.

Ann-Britt Boman

Årets Hembygdsskrift i Västergötlands Hembygdsförbund

Utmärkelsen Årets Hembygdsskrift 2023 har tilldelats Ullervad Leksbergs Hembygdsförening. Föreningens årsskrift är nr 49 i ordningen.

Årsskriften ger ett inbjudande intryck med omslag i färg och rikligt med illustrationer. Vi får ta del av både intressant läsning om bygden och glimtar från föreningens verksamhet.

I 2022 års skrift presenteras i början föreningens verksamhetsberättelse och räkenskaper för det gångna året, vilket är tacknämligt och ger en bild av verksamheten. Ordföranden har ordet och ger sina tankar

Boken om Acklinga: Ewa Hvarfner vid försäljningsbordet. Foto: Ulf Arnell.

Årets Hembygdsskrift: Priset togs emot av Johannes Ekström och Åke Möller, Ullervad Leksbergs Hembygdsförening. Foto: M Moberg Kilefors

och så följer korta referat om vad som sig tilldragit. I kapellplatsprojektet samlas pengar in till ytterligare tre utgrävningar runt den gamla kyrkplatsen i Karleby, och Åke Möllers bok om Mariestads historia blev den bästa hembygdsboken i Sverige. Den gamla släktgården Brogården och den blinde spelmannen Adolf Olsson från Ullervad får var sin artikel liksom ”idiotasylen i Hindsberg” och de många hyvlarna i hembygdsgården Persgården och deras användning.

Personliga minnen och föremål som berättar om gamla tider bildar en bra enhet för att ge en bild av trakten på 55 sidor och kan läsas med intresse, även om man inte bor i bygden.

Ann-Britt Boman

Ge gärna en gåva till Tengelandsfonden!

Har du problem att komma på en lämplig födelsedagsgåva till den som redan har allt eller funderar du på att skänka en gåva för att hedra minnet av en person som har gått bort?

Vet du om att du kan ge en gåva till Tengelandsfonden? Ditt stöd är värdefullt och bidrar till att stötta personer som gör ett viktigt arbete för vårt kulturarv.

Vem var Tengeland?

Folke Tengeland (1913–1979) hade varit redaktör för Västgötabygden i över 20 år, då han tragiskt avled i en trafikolycka den 20 november 1979. Dagen före hade han mottagit Skaraborgs läns kulturpris för att han genom mångårig verksamhet bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygds-kultur.

Tengelandsstipendiet

Penningssumman skänktes av familjen till en stipendiefond att utdelas i samband med förbundets årsstämma. I familjen Tengelands gåvobrev står att ”avkastningen från minnesfonden skall tilldelas person, förening eller liknande som i likhet med Folke Tengeland bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygds-kultur”.

Tengelandsstipendiet har delats ut varje år sedan 1981. En kommitté bestående av två styrelseledamöter från förbundsstyrelsen och en representant för familjen Tengeland utser stipendiaten. Prissumman är f n 7 500 kr.

Senare har tiderna förändrats och avkastningen på fonderade pengar har sjunkit sedan fonden bildades.

En insamling till Tengelandsfonden brukar göras vid hembygdsförbundets årsstämmor, men under senare år har några av stämmorna genomförts digitalt och det har därför inte gett några insättningar till fonden.

Bankgiro eller swish

Kommittén tar tacksamt emot förslag på stipendiater. Tengelandsfonden har ett eget bankgiro 5760-9018 och swish 123 358 23 68 för minnesgåvor m m. Kontakta gärna vårt kansli för mer upplysningar.

Se våra adresser på sidan 31.

*Jan-Olof Berglund
kassör i VHBF*

Byggnadsantikvarie Anna Lokrantz har här tagit emot Tengelandstipendiet av Ingrid Tengeland.
Foto: M Moberg Kilefors

Tengelandsstipendiet 2023

Bebyggelseantikvarie Anna Lokrantz från Lidköping har under ett tiotal år ägnat sig åt att skriva artiklar och böcker i västra länsdelen av Skaraborg.

Hennes mest omfattande bok, ”Lustresande och bärsöndagar”, handlar om de förr så stora och populära bärsöndagarna på Kinnekulle. Boken var så omfattande och vacker att den utsågs till Årets Västgötabok.

Anna har inte bara en god förmåga att skriva texter och kombinera detta med att välja goda illustrationer. Hon layoutar dessutom sin bokutgivning på egen hand. Med erkänt lyckat resultat.

På senare år har hon även fungerat som redaktör för Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift.

Hon är inte bara författare, utan till yrket bebyggelseantikvarie.

Dagligdags arbetar hon som redaktör för facktidningen Byggnadskultur. Där har hon i ett flertal artiklar skrivit spännande artiklar om vår västgötska bebyggelse, vårt egna kulturarv.

Glädjande nog innebär inte hennes arbete med en tidning som utges i Stockholm, att hon valt att flytta dit. Arbetet sker i stället mestadels på hemmaplan i Lidköping.

I slutet av 2023 avser hon att publicera en ny bok om Hällekis säteri på Kinnekulle.

Det är med glädje vi i år premierar Anna Lokrantz kulturgärning med att ge henne årets Tengelandspris.

*Tengelandskommittén
Ingrid Tengeland*

Tankar om träd och människor

Bakom hörnet av dungen väntar framtiden. Asfaltvägen är vår nutid och gården, som förr drevs av mormorsfarfar och var belägen i dungen, tillhör dåtiden.

Under hela 90-talet arbetade jag med redigering och journalistik för företagstidningar. Jag jobbade även tillsammans med sågverk och skogsorganisationer och skrev artiklar med utgångspunkt från skogen som produktionsfaktor. I en triangel Halland, Småland och Västergötland fanns det då oändligt stora skogsarealer, mycket större än man kan tro att det finns så långt söderut. Och där någonstans fördjupades känslan för träd.

I en bok – Träd – av Artur Lundkvist och Rolf Blomberg från 1973 har Rolf Blomberg med sin kamera gjort ingående studier av träd, främst då sydamerikanska träd och gjort porträtt av träd, där han tagit fram deras egenart både som släkte och som individer.

Så här skriver Artur Lundkvist: ”Ett träd är mycket större och lever ofta mycket längre än en människa, men ändå är ett träd för varje människa inte på långt när nog. Det behövs hundratals, tusentals träd för varanda människa på jorden, träd som är världens lungor och solljusets susande fabriker, träd som umgås vänskapsfullt med regnet och lugnar de upprörda vindarna, träd som hjälper människan att andas och överleva.”

Granen påminner om en maktmänniska

Kanske har vi alla ett träd inom oss. Trädet inne i mig var förr en en. Inte någon förädlad tuja, naggad i kanten och försedd med brunröta. Nej, en självständig en som fungerar bra i grupp, en envis en med ibland alltför vassa taggar. Men man lugnar ner sig med tiden.

Men jag är glad för att inte vara en gran. Om björken, den väna glasbjörken, är den som invandrade först i Sverige för 12 000 år sedan, ungefär samtidigt som människan, så är granen inkommen senast, från Sibirien för 3 500 år sedan. Kanske därför som den är så tyst

och melankolisk, men en stor mörk gran kan också vara en elak maktmänniska som kväver alla andra småträd i sin omgivning. Genast för mig tanken till Putin. Hm...

Björken i Östergården, en tyst lyssnare

I vår trädgård fanns/finns under 2000-talet en över 150 år gammal björk. Den är däremot hög, kraftig, lite grå och vittgrenad. Lantbrukaren Johannes Andersson på Östergården i Sventorp gifte sig med sin Lovisa år 1851. Samma år eller året före planterade Johannes denna björk, som fortfarande står kvar mer än 150 år efteråt. Jordmånen och växtvillkoren har med andra ord varit gynnsamma. Björken har i alla år druckit av det vatten och tillgodogjort sig den näring som naturen tilldelat den. I alla dessa år har den sett hur livet gestaltat sig för alla dem som fötts och levt sina liv på denna gård.

Om björken kunde tala så skulle jag tro att i varje fall hembygdsföreningen vore väldigt intresserad av att trycka fast en bandspelare i någon grenklyka för att få allt dokumenterat.

Människor och träd är lika men också olika, bl a det här med åldern. Sen kan träd återanvändas. Bli till nya produkter som stilmöbler eller värme i vedspisar och kakelugnar. Träden har sina årsringar. Av dem kan man utläsa hur deras livstid varit. Vissa år har varit hårdare än andra.

På ett ytligt plan sätter sig människans årsringar som bilringar runt magen. På ett djupare plan sätter de sig i själen.

Träden är livsträd, men också släkträd, där rottrådarna grenar in sig och bort sig bland alla andra träds rötter. Få träd är alldeles ensamma. Många lever också i ett beroendeförhållande till sina parasiter, svamparna.

Jag nämnde granen och björken. För speciellt björken är uppväxtförhållandena viktiga. En glasbjörk, talade en sågverksägare om, som fått växa upp i Dalsland och Värmland utmed slänterna till Vänern, har de bästa förutsättningarna för att bli vackra stilmöbler så småningom. Grovleken ska den då ha fått relativt snabbt, för det visar på en jämn utveckling. Den har då tappat grenarna nertill tidigt, medan däremot en björk som i många år stått och ”molat och växt” i Axvall med dålig näringstillförsel får torrgrenar som hänger med livet igenom.

Så långt sågverksägaren. Vi får ta hans ord som vi vill. Picasso lär ha sagt att man inte har sett ett träd förrän man målat av det.

Monika Moberg Kilefors

Sagan om biltillverkaren Saab

I Saab Bilmuseum exponeras resultatet av sextio års avancerad bilutveckling. Saab var en flygindustri som blev en bilindustri när kriget tog slut 1945 och inga krigsflygplan behövdes längre. Saab Automobil lanserade rader av nyheter som andra biltillverkare tog efter. Tävlingsframgångar bidrog till att Saabägare älskade sina bilar. Det fanns och finns en speciell Saab-anda hos folket i Trollhättan.

Två produkter från Svenska Aeroplan Aktie Bolaget, SAAB, i Trollhättan

Flygplanstillverkningen i Trollhättan, här med jaktplan 21, J 21:an eller "tvestjärten" med skjutande propeller, ersattes efter världskrigets slut med biltillverkning. Saab 92 släpptes 1950. Inom Saab hade civila och militära projekt olika nummerserier. Civila projekt fick nummer från 90. Nummer 90 och 91 var civilflygplanen Skandia och Safir. Efter kriget gällde det att hitta en ny affärsidé. Bilprojektet fick nummer 92.

Lägg märke till hur flygplanets strömlinjeform går igen hos bilen. Saab 92 med sin droppinspirerade formgivning och många andra Saab-bilar, även sådana som inte kom ut på marknaden, finns i Saab Bilmuseum vid Innovatum Science Center i Trollhättan. Bild från Saab Bilmuseum.

Från flygplan till bilar

1937 bildades Saab. Inför hotet av ett annalkande stor- krig beslöt staten satsa på en inhemsk flygplanstillverkning. Svenska Aeroplan Aktiebolaget etablerade sig i Linköping men verksamheten bedrevs till en början i Nohabs verkstäder i Trollhättan. Under krigets slutskede beslöt man satsa på biltillverkning i Trollhättan. Likheterna med flygplanstillverkning var stora. Trollhättan hade en teknisk och industriell tradition som kunde mäta sig med vad som helst. 1950 släppte man ut de första Saab 92:orna på den svenska marknaden. Det blev en framgång med mersmak. Fram till 1976 års utgång hade man tillverkat en miljon bilar. Företaget hade då cirka 6 000 anställda.

Kännetecknande för Saab har varit att man hela tiden kunnat prestera något annorlunda och innovativt. Inledningsvis var det en tillgång att ha med kompetens från flygindustrin i utvecklingsarbetet.

Min första Saab

Våren 1961 köpte jag min första bil, en röd Saab 93B. B:et betydde att dörrarna, det fanns bara två, var bakhängda. Dörrhandtagen satt alltså längst fram på dörrarna. Det kändes lite speciellt.

När mina arbetskamrater fick höra att jag hade blivit Saabägare fick jag tips om att gå med i Saab-klubben. Det medförde rabatter och inbjudningar till föredrag.

När man satte sig i bilen var det gott om plats på

Ursaaben – Saab 92001

Den här prototypen stod klar 1946. Karossen gjordes för hand och de mekaniska delarna kom från olika bilar. Motorn är en 18 hk DKW-motor. Men några av Saabs kännetecken fanns med från början, framhjulsdrift och en aerodynamiskt utformad kaross. Arbetet med att ta fram Ursaaben skedde i Linköping. Bara ett 15-tal personer kände till vad som pågick. Bild från Saab Bilmuseum.

golvet. Det fanns ingen kardantunnel, bilen var framhjulsdreven. Det var ovanligt på den tiden.

Sätena kunde skjutas framåt och bakåt men inte i höjdlid. Ville man sitta högre kunde man köpa tråklossar som reservdel. De var vänderbara för att ge olika lutning. Dem skruvade man fast under stolarna. Det gjorde jag.

Vindrutespolaren hade en handpump. Man fick dra ut en knapp på instrumentbrädan och skjuta in den igen. Då sprutade det vatten på vindrutorna.

Rattväxelspak till en växellåda med tre växlar och frihjul. Frihjulet hade med motorn att göra. Det var en trecylindrisk tvåtaktsmotor som skulle ha tre procent olja i bensinen för att smörja motorn. I gengäld behövde man aldrig byta olja på motorn.

Men om man inte gasade i långa utförsbackar fick motorn ingen smörjning och då kunde det gå illa. Motorn kunde skära, kolvarna kunde smälta ihop med motorblocket. Därför hade man frihjulet som gjorde att motorn frikopplades från växellådan så fort man släppte på gasen. Om man inte gillade frihjulet kunde man dra i en spak under instrumentbrädan så fungerade det som i vilken annan bil som helst.

Stallbackamoped

Man hade speciella namn på bilar. Saab kallades Stallbackamoped, Volvo blev Hisingspackard och Volkswagen Pinnebergscadillac efter Hans Falladas roman.

Saab 92 med vita däcksidor

Den första Saaben lämnade fabriken 1950. Den är extremt strömlinjeformad för sin tid och robust byggd för att ge de åkande ett säkert skydd. Motorn, en tvåcylindrisk tvåtaktare, sitter på tvären och driver framhjulen. Motorn är på 764 cc och effekten 25 hk. Växellådan är treväxlad med frihjul. Bild från Saab Bilmuseum.

Man kunde se på långt håll när det kom bilar med tvåtaktsmotorer. Det kom blå rök från avgasröret. Det var Saab inte ensamma om. Det fanns fler märken med tvåtaktare under huven.

Oförbränd olja fastnade i avgasrör och ljuddämpare så det var ingen risk att de skulle rosta. Snarare var det så att man fick byta ljuddämpare för att de blev igensatta av olja som hade bekat sig. Det fanns verkstäder som brände ur ljuddämpare med acetylenbrännare. Det måste ha blivit mycket oljerök vid en sådan procedur. Jag prövade det aldrig. Några miljöproblem med oljan i avgaserna hade man inte på den tiden.

Tvåtaktsmotorer var lätta. Jag minns när motorn började gå knackigt. Det var dags att byta den efter 10 000 mil. Det var en normal livslängd, ansågs det. Jag köpte en begagnad motor för 140 kronor på SKF:s parkering i Göteborg och lade in den i bagaget. Väl hemma skruvade jag loss motorn, ställde mig bredbent i motorrummet och lyfte ut den. Så lyfte jag in den nya motorn och måttade in den drivande axeln med splines i växellådan. Då behövdes en tredje hand och mamma hjälpte mig att vrida axeln rätt.

Femtio år senare hade vi en Saab 9-5 Linearsport. Den gick 30 000 mil. Jag kom aldrig på tanken att byta motor ute på gårdsplanen.

”Carlsson på taket”, rallysportens första världsstjärna

Erik Carlsson, 1929–2015, och Saab var på 1950-talet ett begrepp som alla kände till. Eriks framgångar på tävlingsbanan med Saab är som en saga.

Fart står alltid i förhållande till förutsättningarna. En tidig Saab gick inte fort, inte mätt i hastighetstal, men Erik kunde tvinga varje droppe ur den energi som en vettskrämd motor skapade. Idag har alla bilar hundra hästkrafter, men den dagen Saab lyckades utvinna 85 hästkrafter ur en 850 kubiks motor bjöds alla på tävlingsavdelningen på tårta.

”Carlsson på taket”

I Sörmlandsrundan, en SM-tävling, åkte Erik av vägen och bilen rullade över på taket. Efter honom startade C-G Hammarlund, som såg eländet när han passerade. Vid nästa kontroll frågade funktionären C-G efter Carlsson. Han borde ha kommit. *Vilken Carlsson?* sade Hammarlund, som var programledare för Sveriges bilradio 1956–1973. *Menar du Carlsson på taket?*

Det var en vits som alla svenskar förstod. Varje lördagskväll sändes Astrid Lindgrens barnbok *Carlsson på taket* i radioteatern. Så av en stundens ingivelse fick Erik namnet *Carlsson på taket*.

Tulpanrallyt i Holland 1959

Erik körde en råtrimmad Saab 93 med 65 hk (originalet hade bara 33 hk), fyrväxlad växellåda (originalet hade tre växlar) och minsta möjliga vikt. Eftersom inte tillräckligt antal bilar hade anmälts i Saabens cylindervolymsklass, hade Erik flyttats upp i klassen för sportbilar med 1,5 liters motorer. Det var Porsche, Triumph, MG och annat i den stilen. Ändå hade Erik möjlighet att vinna när rallykaravanen körde från hotellet till Grand Prix-banan Zandvoort den sista dagen. På Zandvoort skulle man köra racerbana som avslutande prov.

Bilkön var emellertid både lång och långsam. Det

gillade inte den hårdtrimmade Saab-motorn. När man kom fram hade ett tändstift oljats igen och fungerade inte. Och byta det fick inte Erik, för transporten skedde under så kallade *parc fermé*-bestämmelser (sluten parkering med förbud mot service). Men så snart bilen stod startklar på banan upphörde *parc fermé*. Där skulle de kunna byta tändstiftet. Det vill säga om de hann innan startflaggan föll. Då bad Erik Ingemar Johansson från Bredaryd i en Porsche att stanna kvar i depån så länge han kunde. Det gjorde han och körde inte ut till start förrän hans namn ropats upp i högtalarna åtskilliga gånger. Under tiden bytte Erik tändstiftet. Och sedan körde han hem en klass Seger. Körskicklighet, bra bil, bra organisation, bra medarbetare och en god portion smartness.

Under 1950-talet byggde Erik Carlsson upp den kombination av detaljer och egenskaper som var grunden för hans storhet som rallyförare. Klass-segern i Tulpanrallyt var något som verkligen räknades. Den gjorde Erik känd inom det internationella rallybrödraskapet.

Svenska rallyt

Saab hade varit med i Svenska Rallyt i många år men aldrig vunnit totalsegern. För Eriks del blev 1959 års Svenska Rally totalt händelseöst. Perfekt, felfritt och välkalkylerat körde han och vann.

Det gav upphov till en glädje bland Saabfolket vars make aldrig skådats. Det var 25 man som kunde vinna, konkurrenterna körde Porsche Carrera och annat exklusivt – och så vann Saab och Erik!

RAC-rallyt

Nu kom Saab 96 med större motor och fyrväxlad låda. Saab och Erik Carlsson skulle göra internationell karriär. Så blev det också. På hösten 1960 inledde kombinationen Carlsson/Saab en svit på tre segrar i brittiska RAC-rallyt, en uppvisning i bilkörning och bilars duglighet.

Monte Carlo-rallyt

1962 hade Erik vunnit rallyt tillsammans med Gunnar Häggbom. 1963 var Gunnar Palm co-driver och berättar här om Monte Carlo-rallyt det året.

”Vi startade i Stockholm och jag körde genom hela Tyskland. Det var viktigt att Erik var så utvilad som möjligt när den verkliga tävlingen började ner mot Monte Carlo. Vi bodde praktiskt taget i bilen under alla de fyra dygn som tävlingarna pågick.

Det fanns andra tillfällen när Erik behövde sova. Det var omöjligt att orka köra hela tiden. Co-drivers passagerarstol kunde fällas ner och förvandlas till en enklare typ av liggstol. Vi hade alltid en dunkudde med rent örn-gott med oss i bilen.

Monte Carlo-rallyt 1963

Erik Carlsson på väg mot segern andra året i rad. Bild från Saab Bilmuseum.

Den var guld värd när vi skulle somna in. Det räckte sedan för Erik att sova en kvart, tjugo minuter för att känna sig utvilad. Sedan var han tillbaka vid ratten och körde som vanligt igen.

Vi övade in en metod att byta plats utan att stanna. Erik som körde behöll sin fot på gasen samtidigt som han flyttade resten av kroppen framåt och åt höger.

Då kunde jag smita upp bakom honom, föra ner mina ben på hans vänstersida och överta gaspedalen utan att vi behövde släppa upp den.

Erik körde under tiden med vänster hand innan jag tog över ratten. Ofta var det ingen som märkte att vi bytte förare, och många förbryllades över hur det gick till.

I god tid innan rallyt hade vi varit nere för att provåka och göra upp egna 'noter'. Erik och jag hade ett eget kodspråk som ingen annan riktigt förstod. Många namn var små ordkombinationer som var snabba och lätta att säga.

Erik uppfattade oerhört snabbt hur den närmaste kurvan eller den kommande raksträckan skulle se ut. Därför kunde han reglera hastigheten och variera sin körning exakt som det passade honom för att hålla maximal fart, men med fullständig säkerhet i körningen.

Erik var en mästare i denna kommunikation. Han hade en säregen förmåga att lyssna noga på vad jag beskrev, samtidigt som han kände i ryggen precis vart bilen var på väg och hörde att motorn hade rätt varv. Kanske var dessa känslor viktigast av allt. Allt detta kunde Erik koordinera med fötter och händer. Själv kunde jag känna när allt gick perfekt och det var harmoni i körningen. Vi var då ett rallyekipage där båda tycktes styra och köra gemensamt." (Gunnar Palm)

Monte Carlo-vinnaren 1963

1962 och 1963 vann Erik Carlsson Monte Carlo-rallyt, båda gångerna i en röd Saab 96. Vid återkomsten till Trollhättan möttes han av jublande folkmassor på torget.

Bilen på bilden är en kopia av den bil Erik körde till seger 1963. Motorn är Saabs trecylindriga tvåtaktsmotor på 841 cc, trimmad från 38 hk till cirka 70 hk.

Bilen till höger är en Saab Sonett II 1966. En sådan körde Erik Carlsson i franska Coupe des Alpes 1966. Motorn var uppborrad till 940 cc och gav 93 hk. Bilens låga vikt, 660 kg, bidrog till mycket goda prestanda.

Erik Carlsson i boken om Saab:

"I Monte Carlo tittade många på min bil och skrattade sedan bakom ryggen på mig. Jag blev inte arg. Istället tyckte jag synd om dem. Jag visste vad min bil kunde göra. Det visste inte dom."

Det innovativa bilföretaget – från tvåtakt till turbo

Saabs plats i bilhistorien handlar inte bara om rallysegrar och exklusiva bilar. Det handlar också om företagets roll som förnyare av bilbranschen med rader av uppfinningar av unika produkter. På 1970- och 80-talet var Saab inne i sin mest innovativa period som biltillverkare.

Saab kunde erbjuda säkerhetsbälten tio år innan de svenska myndigheterna lagstiftade om dem. Saab var först med freonfri luftkonditionering och bromsar utan asbest. Inte bara för att man ville undvika riskerna med asbestdamm vid tillverkningen utan också för att man ville förlänga livslängden på grejorna. De nya bromsbeläggen, bara delvis av metall framtill och organiskt material baktill, förkortade bromssträckan och fördubblade livslängden.

Listan på detaljer som Saab var först med inkluderar diagonala bromssystem 1963, automatiska halvljus 1969 och strålkastartorkare 1970. Saab var först med stötupptagande "självläkande" stötfångare som klarade kommande amerikanska krav på krokar i åtta km/h.

Man introducerade elektriskt uppvärmda säten, en väl-signal kalla morgnar för alla förare sedan dess.

1972 kom Saabs sidokrockskudde i dörrarna. Den efterapades av nästan all världens biltillverkare. Saab var först med ljudabsorberande tak i ett stycke och strålkastarna med halogenlampor, som behövdes för att tränga igenom det långa nordiska vintermörkret. 1996 var Saab först med att presentera ett interaktivt system som skyddade huvudet mot så kallade pisksnärtskador, whiplash.

Även om Saab inte var först med turbo så var det detta, i bilvärlden, lilla innovativa företag i Trollhättan som satte turbon på kartan och gjorde den tillförlitlig och tillgänglig i större volymer på marknaden. Det var något som ingen hade lyckats med tidigare.

En vanlig motor lät fortfarande 30 procent av bränslet passera ut genom avgassystemet utan att utnyttjas. En turbo tog hand om avgaserna och en hästkraft från avgassystemet kunde omvandlas till fyra vid vevaxeln. Det innebar att systemet levererade kraft till två motorer, en för vanlig trafik och en kraftfullare för omkörningar.

Man följde upp med Automatic Performance Control, APC, som gjorde att motorn kunde anpassa sig till bensin med olika oktantal. APC ändrade laddtrycket så att motorn anpassade sig efter belastningen och bensinens knockningsnivå. Därmed kunde motorn köras på allting, från 91 oktan utan problem. Det gjorde att man 1983 kunde höja kompressionen på Saab 900 turbo från 7,2 till 8,5:1 och bensinförbrukningen minskade med upp till åtta procent.

Direct Ignition, DI, ersatte den gamla tändspolen och fördelaren med en individuell spole på varje tändstift. I ett slag kunde man ta bort alla gamla tändspolar, som gjorde att motorn krånglade. Avståndet mellan batteri och tändstift hade ingen betydelse längre. Det var en revolution i konsten att bygga motorer, när man kunde öka spänningen i gnistan från 25 000 till 40 000 volt.

Det följdes av en fullkomlig störtflod av förbättringar som skapade en helt ny måttstock för Saab och för såg ägaren General Motors med värdefulla kunskaper. Saab var ett riktigt drivhus för hemliga framsteg som gjorde Saab till en juvel i GM:s krona.

Framgångarna med turbomotorerna gjorde att bilarna från Trollhättan fick en karisma. Med turbon blev

Saab 99 1969

Stor inuti och liten utanpå var grundkonceptet bakom Saab 99. Den "bredaxlade svensken" hade en egen form, signerad Sixten Sason. Den fyrcylindriga motorn var på 1709 cc och gav 87 hk. Utseendet på 99:an var inledningen på en Saabstil som skulle gälla in i nästa århundrade med modellerna 900, 9000, 9-3 och 9-5.

Saab en bil för kännare och något av en kultbil. Vid millennieskiftet kunde folk på Saab och i Trollhättan se ljusst på framtiden. Men svårare tider skulle komma.

Bo Björklund

Anna-Karin omvald som ordförande i SHF

Anna-Karin Andersson, Nyhammar i Dalarna, blev omvald som ordförande i Sveriges Hembygdsförbund vid årsstämman den 13 maj på Halmstads slott. Där hälsade landshövdingen i Halland Brittis Benzler och ordföranden för Halländska hembygdsrörelsen Bo Westman alla välkomna till årets riksstämma. Därefter vidtog ett seminarium om kulturarvsarbete på Halmstads teater med föredrag av riksantikvarien Joakim Malmström, antikvarien Inger Lundberg från Örebro läns museum och SHF:s generalsekreterare Jan Nordwall. Malmström lyfte bl a fram arbetet med att stödja Ukraina och berörde även hur det förändrade säkerhetspolitiska läget påverkar arbetet med vårt kulturarv i Sverige.

Peter Backenfall, Herrljunga, en av två nyvalda ledamöter i SHF valdes på två år. Anna-Karin Andersson mottog på nationaldagen en flagga till Sveriges hembygdsförbund ur kungens hand.

Musiken där jag bor – kan du bidra?

Riksspelmännen Hans Kennemark och Jenny Gustafsson.
Foto: Johan Hogenäs.

Riksspelmännen Jenny Gustafsson och Hans Kennemark har gett sig ut på en konsertserie runt om i Västergötland. Upptakten var ett pilotprojekt med ett knippe konserter under 2021 och i höstas påbörjades det mer omfattande projektet som nu fortsätter med ett tiotal spelningar runtomkring i landskapet under året. De spelar i allt från hembygdsgårdar, bygdegårdar till bibliotek och församlingshem.

Genom att spela lokal musik på sina konserter vill de väcka intresse för traditionen på den aktuella orten. Jenny och Hans presenterar lokala spelmän och ber samtidigt deltagarna att bidra, är det någon som känner till spelmännen? Finns det tidningsartiklar, foton, berättelser eller kanske t.o.m. inspelningar? Det har stor betydelse att nämna spelmän och uppgiftslämnare som levde någorlunda i nutid. Då är sannolikheten större att någon minns spelmännen eller kanske t.o.m. någon släkting träder fram. Varje konsert föregås av mycket research och instudering av låtar från och runt omkring den aktuella orten. Det är ju inte säkert att det finns låtar upptecknade från den exakta platsen, men det finns säkerligen från någonstans i närheten.

Just sättet att uppmana till delaktighet har bidragit till att man fått ta emot förvånansvärt mycket material. Vid ett tillfälle kom det hel bananlåda full av tidnings-

artiklar, dokument och foton av gamla spelmän! Lådan var för övrigt från Karin Schmidt, dotter till tidigare rektorn på Axevalla folkhögskola, Torsten Schmidt. Han var en av initiativtagarna till att vårt förbund bildades på just Axevalla folkhögskola 1948! Man hade vid den tiden årliga sammankomster för förbundets medlemmar på folkhögskolan där rektorn bjöd på förtäring. Spelmän som deltog, för att bara nämna några, var: Ernst Hassel, Hugo Falk, Ivar Hallberg och senare även Filip Engqvist.

Vid en konsert i Lerdala i höstas spelade Jenny och Hans en låt efter Rikard Mogren från Timmersdala, född på 1880-talet. En spelman som finns upptecknad i Ivar Johannsons Musik efter äldre meddelare i Västergötland. Ett verk i två band som gavs ut på 1990-talet. Låten är en schottis som sades vara inspelad av sonen Karl Mogren och som i sin tur nedtecknats av Martin Sandell. På frågan om någon kände till något om Karl Mogren sa en åhörare att han kände Karls barn. Någon vecka senare åkte Hans tillbaka och fick träffa några av Karls barn, varvid det framkom att schottisen inte alls var inspelad av Karl utan av Karls ene son, som var med på mötet, nu dryga 80! Här dokumenterades ytterligare berättelser om och kring både spelmanen Rickard Mogren och hans son Karl.

I Odensåker lämnades bl a fina inspelningar av sångaren och durspelaren ”Pella Gottfrid” från Ribbenås in och i Benareby intervjuade Jenny en äldre dam om den lokala varianten av träskopolska.

Pella-Gottfrid och grannflickan Stina.
Foto: Privat.

Alla bidrag, stora som små, tas om hand, dokumenteras och lämnas tillbaka, om så önskas, av Jenny och Hans. Dokumentationen bistår visarkivet i Stockholm med och Jenny och Hans står som kontaktpersoner. Allt för att det ska bevaras för eftervärlden och finnas tillgängligt för framtida generationer.

Värd för konserterna är hembygdsföreningar, bygdegårdsföreningar eller kulturföreningar. De hjälper till att sprida reklam för arrangemanget, efterlysa arkivmaterial och inte minst, servera fika och skapa en trevlig sammankomst.

Inspiratörer är våra välkända tidiga insamlare av västgötsk folkmusik som Yngve Laurell, Samuel Landtmansson, Nils Ståhlberg och Filip Engqvist. Men även insamlare av folkliga traditioner som Sixten Västgöta-Bengtsson. En oerhört produktiv man som samlade in material från hela landskapet. Vi minns hans radioprogram från 70- och 80-talen med nedslag i den västgötska myllan och dess frodiga berättelser på dialekt. Det var väl han som berättade historien om det gamla torparparet som läste i tidningen om svälten i Kina där de stackars människorna bara hade ris att äta, varvid gumman utbrast: Ujuj, äta ris? De sum vi ellar upp!

Samtal om ett foto fr v Helena Ambertsson, Margit Ambertsson, Anita Heij och Åsa Heij Bengtegård i Odensåker.

Foto: Privat

Ett projekt av den här digniteten kan inte genomföras utan hjälp. Bidragsgivare är bland annat Riksantikvarieämbetet, Kulturrådet, ABF Västra Götaland och en rad stiftelser. VSF står tillsammans med Västergötlands hembygdsförbund och Svenskt Visarkiv som medarrangör till konsertserien.

På frågan om projektet kommer att resultera i någon typ av dokumentation, kanske en bok eller CD, svarar Hans:

– Det är alldeles för tidigt att avgöra. Sammantaget kan nog materialet betraktas som ganska spretigt och en utgivning tjänar på att ha någon form av röd tråd.

Konsert i Fjärås. Foto: Privat

Men allt inlämnat material kommer man kunna söka på under namnet Musiken där jag bor på Svenskt Visarkiv. Detta ser vi fram emot. Nu kommer nog inget av det vara sökbart hemifrån men på plats, på Visarkivet, kommer man att kunna läsa artiklarna, se fotona och lyssna till inspelningarna!

Avslutningsvis hoppas jag vi ses på kommande konserter. Ovan nämndes tre konserter men det kommer fler. Håll utkik på vår hemsida vsf.nu och vårt kalendarium.

*Per Oldberg
Ordförande
Västergötlands
Spelmansförbund*

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 4 ges ut i slutet av augusti 2023. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

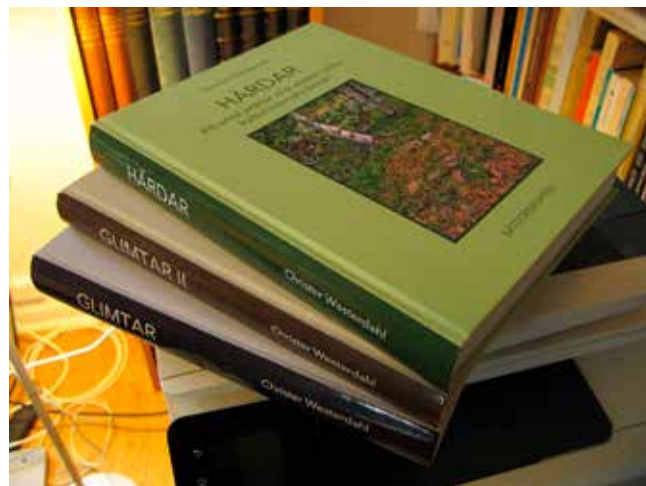
Professor emeritus Christer Westerdahl – en flitig författare

Heliga källor, vägbroar över våtmarker och kyrkbåtar på Vänern – nedslag i vår kulturhistoria

År 2011 ordnades en resa till Ravenna för historieintresserade deltagare, de flesta från Västergötland. Ledare och guide var Christer Westerdahl, numera professor emeritus och bosatt i Götene. Den var mycket intressant med många nedslag i europeisk historia för omkring 1500 år sedan. Fanns det likheter mellan Theoderik den stores mausoleum i Ravenna och huset på runstenen i Sparlösa, som vissa hävdade? Vi fick väl inget riktigt svar, men många nya tankar och synpunkter på historiska skeenden på folkvandringstiden och senare.

Christer Westerdahl har bl a varit verksam vid universiteten i Trondheim och i Umeå och har breda insikter i kulturhistoriska ämnen, ibland med marinhistorisk inriktning.

Nu har han samlat många artiklar i tre volymer, Glimtar I, Glimtar II och Härdar. Där finns mycket med anknytning till Västergötland. Det kan gälla ort-

Tre böcker av Christer Westerdahl. Glimtar I. Ett humanistiskt credo. 2020. Glimtar II. En humanistiskt dilemma. 2021. och Härdar, som utkom i april 2023. Böckerna innehåller från drygt 300 sidor till 400 sidor.

namn med anknytning till järnhantering med rödjord som råvara, t ex Rödene, nödåret Örslösanöden på 1500-talet och orstenen i västgötaberget, som nämns redan av Linné i hans Västgötaresa. Ättestupor, fornborgar, vårdkasar, solförmörkelser, varp eller offerkast samt labyrinter är andra ämnen med anknytning till bygden.

Westerdahl har också artiklar om bulverket i Tingstäde träsk på Gotland, om norrlandskusten och om samisk kultur. Böckerna kan beställas från Båtdokgruppen i Skärhamn eller från författaren.

Härdar

som kom ut i april i år är möjligen Christer Westerdahls sista bok. Som vanligt på senare tid är det ämnen som rör sig mellan olika fack, som etnologi, arkeologi och ortnamn med språk. Bokens innehåll på ungefär 400 sidor blir därmed av samma typ som de båda tidigare tjockisarna, Glimtar (2020) och Glimtar II (2021). Dessa ämnen har författaren tidigare behandlat i sin forskning och även museiverksamhet. En stor förebild var ursprungligen historikern Nils Ahnlund som publicerade en rad böcker av ungefär samma karaktär med en början på 1920-talet.

Boken heter Härdar. Titeln syftar på den första artikeln som tar sin utgångspunkt i sydsamisk miljö i Ångermanland. Det gäller upptäckter av mängder av eldstäder i ett område söder om Lapplandsgränsen där

de tidigare varit helt okända. Men den ger också internationella utblickar när det gäller härdens innebörd i mänskliga samhällen.

En stor del berör som alltid Västergötland, särskilt Kinnekullebygden inom Götene kommun. Ett sammandrag kring runstenen i Sparlösa baseras på boken Den vänsterhänte ryttnaren (2021) med lite annorlunda uppfattningar än där.

Men andra ämnesområden som också ligger författaren varmt om hjärtat tas upp. Särskilt gäller det ortnamn och transportvägar över land och vatten, inte

minst med båtar över land (ed och båtdrag) liksom fynd under vattnet, bland annat mysteriet Bulverket på Gotland.

Dessutom finns en avdelning kring folknamnen svear och götar och den återkommande, som det tycks eviga, diskussionen om Sveriges vagga, som författaren tidigare hävdade, också den flöt på vattnet!

Förlaget är som vanligt Båtdokgruppen i Skärhamn.

Ann-Britt Boman

Fladdermus- forskning

Det blev en intressant och spännande kväll för de åhörare som tidigare i år, den 9 februari, kom för att lyssna till Södra Vings Hembygdsförenings föreläsning med fladdermusforskaren och författaren Johan Eklöf, numera bosatt i Hökerum. Omkring 80 personer kom till föreläsningssalen i Equmeniakyrkan i Hökerum.

Föreläsningen som hölls under temat ”Natten är lika viktig som dagen” utgick från Johan Eklöfs egna bok Mörkermanifestet som gavs ut år 2020 på bokförlaget Natur & Kultur. Han visade också bilder som verkligen berörde och visade på vårt behov av både ljus och mörker.

På ett engagerat sätt och med mycket kunskap i ämnet berättade Johan Eklöf om hur såväl djur och växter som också vi människor under miljoner år varit anpassade efter en dygnsrytm med varierad ljusnivå. Vår tids artificiella ljus har medfört att denna dygnsrytm kommit ur balans. För mycket ljus och vid fel tillfälle har visat sig kunna skada både människors hälsa och vår omgivande miljö. Forskning visar också på att ett

stort antal arter runt om på jorden håller på att utrotas på grund av denna obalans mellan ljus och mörker.

Tillsammans med riksbekante numera bortgångne fladdermusforskaren Jens Rydell från Ulricehamn, som inventerade förekomsten av fladdermöss i bygdens kyrkor, kunde Johan Eklöf konstatera att antalet fladdermöss kraftigt minskat vid senare års mätningar. Anledningen bedöms vara att kyrkorna nattetid försatts med stark utomhusbelysning. Belysningen gör att fladdermössen som är anpassade till ett aktivt liv i mörker får svårt att skaffa föda och också att fortplanta sig.

Ett annat exempel på ändrade levnadsbetingelser, förorsakade av det moderna samhället, är koltrasten – vår egen svenska nationalfågel. Koltrasten var förr en utpräglad skogsfågel men har alltmer flyttat in i städer och tätorter och kunnat hitta sin föda där och i kombination med ett varmare klimat blivit mer av en stannfågel särskilt under hösten. I våra nattetid upplysta samhällen finns risk att koltrasten luras att tro att det är vår och då parar sig vid fel årstid. De ungar som eventuellt kläcks överlever inte vintern.

Ljusköroreningar

Ordet ljusköroreningar är ett nytt begrepp som tillkommit i vårt språkbruk i samband med våra alltmer upplysta miljöer och det forskas på hur de artificiella belysningarna kan anpassas för att dämpa de skadliga effekterna på vår miljö.

Föredraget väckte säkert en hel del funderingar på hur det moderna samhället påverkar vår miljö, men också tankar på hur vi i framtiden kan bidra bättre betingelser i vår egen närmiljö.

GBA

Insänt i februari av Tommy Johansson, Hökerum.

Foto från annan källa.

Roland Persgård framför järnframställningsplatsen i februari 2023.
Foto: Lars-Åke Green.

Roland Persgård – En eldsjäl i hembygdens tjänst

När Roland Persgård var barn spetsade han öronen när han hörde de äldre prata om personer och händelser i bygden, historier inte alltid avsedda för barnaöron. Kanske väcktes intresset för hembygden redan då. Roland Persgård, 88, är född och uppvuxen på gården Kärra, ett stenkast från Brämhults kyrka, och han har sett sin hemtrakt förändras från en utpräglad landsbygdssocken till en villabebyggd stadsdel i Borås Stad.

– Jag bodde granne med kyrkan och vi barn kunde springa upp dit och krypa in under kyrkan bland benknotorna, berättar han.

När han som 15-åring i Realskolan fick i uppgift att hålla en presentation valde han att prata om kyrkan som då renoverades och utgrävdes 1950. Han intervjuade den lokale byggmästaren som utförde arbetet. Efter presentationen kom den stränga lärarinnan Vera Rosenkvist fram till Roland, som befarade det värsta, men till hans förvåning utbrast hon: ”Roland, sluta aldrig med det här!”

– Då fick jag nog min första kick, sen har det bara rullat på, säger han. Brämhults kyrka har varit viktig för honom genom åren.

Vid utgrävningarna fann man gamla hällkistor under kyrkan, vilket tyder på att det har varit en viktig plats redan under förkristen tid. Man hittade även mynt från 12- och 1300-talet. En bit från kyrkan ligger Gullkällan, en gammal offerkälla, där man också hittat mynt. Kyrkan är en av de totalt tolv medeltida träkyrkor som finns i Sverige. Kyrkans äldsta del är från 1200-talet.

– Kyrkans historia är en av de saker som jag har forskat rätt mycket i och jag har hållit många guidningar här.

Kyrkbacken

Strax intill kyrkan ligger Kyrkbacken, som fungerade som skola för Brämhultsbarnen, och här gick Roland sina första skolår på 40-talet. Vid denna tid började Brämhult att förändras och invånarantalet ökade. En ny skola byggdes och stod klar 1947, Myråsskolan. Den har fått sitt namn efter Myrås gård, den gård som låg där skolan byggdes. Roland är nog den enda som både själv har gått i skolan, varit lärare där och som har barn och barnbarn som gått i den. Under 1980-talet tog han med sig många skolklasser ut på exkursioner i Brämhult. På det sättet inkluderades lokalhistorien i undervisningen. Roland berättar om projektet ”Brämhult från forntid till nutid”. Projektet startades 1986 i ett samarbete mellan åk 6 på Myråsskolan och Läns-

skolnämnden. Det hela avslutades med en utställning på Myråsskolan som blev mycket välbesökt.

På 1940-talet tog befolkningsutvecklingen fart i Brämhult, och gårdarna sålde tomtmark till Borås kommun. 1946 bodde i Brämhult lite över 1000 personer och idag bor här drygt 5000 invånare.

Bok om Brämhult

I slutet av 60-talet, i samband med att Brämhults socken skulle införlivas i Borås kommun utgavs en bok om Brämhult. Roland fick uppgiften att göra en torp-inventering i Brämhult.

– Detta var något som gjordes i ”grevens tid”, säger han.

Personerna som kunde berätta om torpen och livet förr hade kommit högt upp i åren, men Roland hann att intervjua flera intressanta personer och letade upp fakta om torpen och människorna som bott där. I Brämhult fanns många intressanta profiler, exempelvis ”Skinn-Klas”, Per i Kärra och Halvaen.

Skinn-Klas

var skinnhandlare och handlade med skinn som han samlade in på gårdarna och beredde. Kvaliteten på skinnen var inte den bästa och affärerna gick knackigt. I samband med första världskriget vände lyckan för Skinn-Klas och han sålde alla skinn till försvaret som kanske inte var så noga med kvaliteten.

Skinn-Klas och hans hustru tidigt 1930-tal (ur Rolands fotosamling).

Per i Kärra

Per-Gustav Johansson (1879–1959) bodde granne med Rolands familj och det var en person som Roland och hans vänner tyckte var lite udda. I början på 20-talet byggde Per en radio.

– Jag minns den här masten och antennen han hade som gick ner i skorstenen och när han hade de första sändningarna 1924 sägs det ha varit folkvandring till honom för att få höra knastret. Alla grannar kom för att beskåda denna revolutionerande händelse.

Per jobbade i Tyskland i början av 1900-talet, men det blev lite för mycket öl-drickande under de åren. Väl tillbaka i Sverige startade han upp nykterhetslogen Sigurd Ring i Brämhult.

I slutet på 30-talet gjorde han en film om logen i Brämhult, men han tog bara med de gårdar som inneboddes av helnykterister.

Halvaen fick sitt namn på grund av sin längd, han var lika lång som en och en halv person. Han var hela 202 cm lång och bodde på Örnatorpet, ett stycke från Brämhults kyrka.

Ordförande i 33 år

1980 var Roland med och startade Brämhults hembygdsförening där han har varit en drivande kraft och varit ordförande i hela 33 år. Han blickar tillbaka och visar foton från exkursioner och utgrävningar som gjordes från 80- och 90-talet.

1994 gjorde han och Bernt Ragnarsson en film om Brämhults kyrkliga historia ”En gammaldags kyrk-helg” som utspelade sig 100 år tidigare, 1894. Över 100 statister deltog i filmen, som fick stor uppmärksamhet. Filmen gav genklang i hela Sverige. Han åkte runt och visade filmen i hela Västra Götaland. Det var alltifrån hembygdsföreningar till kyrkliga föreningar som hörde av sig och ville se filmen.

Hittade slagg

Hans far var väldigt intresserad och följde Rolands arbete. Fadern nämnde vid något tillfälle att han funnit kol och slagg vid en ekkulle inte långt från hemmet. När Roland långt senare tittade närmare på området hittade han mycket riktigt slagg, som han trodde kom från en järnframställningsplats. Efter hans tips undersökte Lödöse museum och Västarvet platsen. Hans misstanke bekräftades, han hade hittat en järnframställningsplats från 300-talet efter Kristus. Därefter fick han tillåtelse att på egen hand gräva. 2017 grävde han ut området.

– Jag har grävt ut hela området och jag tror jag har hållit i varenda slaggbit, menar Roland.

I bakgrunden syns villaområdet vid Kärra, till vänster i bild låg Rolands barndomshem. Foto: Lars-Åke Green.

Rolands vackra barndomshem vid Kärra i juli 2009. Foto: Lars-Åke Green.

Fynden visas i en monter vid kullen och Svenska Kyrkan har satt upp en informationsskylt på platsen som berättar om järnframställningen och Rolands arbete.

Området där Roland växte upp har genomgått stora förändringar. 2009 revs de sista gamla gårdarna på Kärra inklusive Rolands barndomshem. Strax därefter påbörjades bygget av ett villaområde på de gamla ägorna. I början kändes det jobbigt för Roland att besöka Kärra, men nu har han vant sig.

*Hjalmar Gren
Borås*

Kvarnen, Stenhammar. Hembygdsföreningen i Gösslunda höll sitt årsmöte här.

Gösslunda

Den 23 mars höll Gösslunda Hembygdsförening årsmöte i Kvarnen, Stenhammar. Ordföranden Martin Stenholm öppnade mötet och omvaldes senare till föreningens ordförande. Margareta Folkesson avtäckades som sekreterare efter 25 trogna år och Lillemor Holgersson vales till ny sekreterare i föreningen.

Det bjöds på smörgås och kaka med kaffe och det hölls ett intressant föredrag om resor runt om i världen av Billy Bertilsson.

*Evelina Rigland
Gösslunda bygdegårdsförening
Lidköping*

Landsbygden och den gröna omställningen

EU siktar på att vara världens första klimatneutrala region 2050, ett mål som beskrivs i *EU:s gröna giv*. Vägen dit, skriver Naturvårdsverket, är en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi där naturresurserna utnyttjas hållbart. Man säger också att landsbygden har en nyckelroll i den gröna omställningen.

En så genomgripande förändring behöver förankras historiskt där landsbygdens utveckling över tid blir central. Den agrara revolutionen brukar dateras till slutet av 1700-talet och handlade inte bara om ny teknik i jordbruket utan också om en förändring i byarnas sociala organisering. Men en ofta förbisedd och minst lika betydelsefull agrar revolution börjar ta form åren kring andra världskriget. Det är då maskinen på allvar får fäste på landsbygden med traktorer, skördetröskor och mjölkmaskiner. Detta sker samtidigt som konstgödsel och bekämpningsmedel förändrar landsbygden i grunden och stallgödsel får allt mindre betydelse i takt med att traditionella odlingsmetoder började överges.

Ett agrarhistoriskt exempel

Västergötland är enligt Jordbruksverket ett av de landskap som har flest småbruk i landet. För att belysa förutsättningarna för en grön omställning kan decenniet före 40-talets strukturomvandling av landsbygden, vara en lämplig tid att utgå från. Exemplet här är en by i den västgötska mellanbygden där jord- och skogsbruk av tradition kombinerats med hantverk och småskaligt snickeri. Torstad by beskrivs så här av Länsstyrelsen i Västra Götalands län:

”Byn Torstad är belägen i Söråns kuperade dalgång, inramad av skogklädda bergryggar. Torstad är en välbevarad bymiljö med en klunga gårdar som omges av ett öppet odlingslandskap med byvägar och stora, mycket vällagda stengärdesgårdar. Byn har vuxit fram ur ett enstaka hemman, omnämnt i jordeboken 1546.”

Det har varit möjligt att välja bland ett stort antal byar i denna del av Västergötland för att få en någorlunda representativ bild av bygdens agrara strukturomvandling under 1930- och 1940-talen, men lokalkännedom har i det här fallet varit avgörande. I *Gårdar i Västergötland – en bebyggelsehistorisk översikt* från 2004 upptas Torstad bland ett antal byar i Västergötland där gårds- och odlingsmiljöer med hög representativitet beskrivs.

Cirka 40 personer fördelade på sju gårdar, levde i byn vid slutet av 1930-talet. Så kallade undantag innebar att

Torstad vid mitten av 1950-talet. Bykärnans sju gårdar låg före Laga skiftet bakom granskogen i mitten av bilden. Foto: Roland Persson 1955.

generationsboende var vanligt, vilket innebar att två eller tre generationer ofta bodde tillsammans på gårdarna. Vanligt vid den här tiden var också så kallade syskonjordbruk, som innebar att flera syskon stannade kvar på gården och förblev ogifta. I Torstad blev följderna att endast en av gårdarna några decennier senare hade övertagits av en bröstarvinge. Man skulle kunna tolka detta som att jordbrukets behov av arbetskraft var viktigare än att säkra successionen. Relativt vanligt var att fosterbarn adopterades och därmed fick arvsrätt eller att egendomen testamenterades till fosterbarnet.

Drygt 35 mjölkkor, 6 arbetshästar, 10 svin och cirka 60 värphöns fanns i byn liksom 25–30 bisamhällen och ett varierande antal kalkoner och kaniner. Svensk rödbrokelig boskap var dominerande och mjölkade vid den här tiden cirka 1 500 kg per år, dvs en sjättedel av vad samma ras ger idag. Man behöll ofta mjölkorna i 15 år, idag anses de förbrukade redan efter 5 år. Antalet djur var beroende av mängden vinterfoder, och under vegetationsperioden stod skogsbetet för i stort sett hela näringsintaget.

Lokal förädling i jordbruket

Den begynnande andra agrara revolutionen innebar att landsbygdens traditionella självhushållning började förändras. Lokala mejeriföreningar bidrog till att ystning och smörkärning på gårdarna minskade samtidigt som mjölken kunde köpas tillbaka i förädlad form. Slakteriföreningar tog hand om slaktdjur, slakthygien förbättrades och prissättningen samordnades.

Torstad by vid Laga skiftet 1856.

Lagaskiftesreformen hade inneburit en rationalisering av brukningsenheterna som möjliggjorde en högre grad av mekanisering. Samägda självbindare, potatisupptagare, frösåningsmaskiner och ogrässprutor bidrog ofta till moderniseringen, men den begränsade åkerarealen satte gränser för hur långt mekaniseringen kunde gå. Självbindaren var en genial uppfinning som inte bara skar säden utan också band den i lagom stora neker, anpassade för torkning på riar. Efterföljaren skördetröskan var effektivare men långt mindre tekniskt avancerad.

Kreatursskötseln i Torstad gav uppskattningsvis 50 ton mjölk per år samt ett antal livkalvar och ungdjur. Hästarna var outhärliga som dragare och svinhållningen en viktig proteinkälla. Fisket i samfällda vattendrag bidrog till en varierad kosthållning och biodlingen gav extraförtjänster. Småviltsjakten gav också tillskott, medan älg och rådjur var sällsynta som följd av det omfattande skogsbetet med tamdjur. Sammantaget hade landsbygden, som i det här exemplet, kapacitet att inte bara försörja sin egen befolkning utan bidrog också till den övriga samhällets välståndsutveckling, inte minst tack vare förädlingen av jordbrukets produkter.

Havreriar i en gammal terrassering.
Foto: Roland Persson 1956.

Den lokala strukturomvandlingen

Redan 1917 hade man i Torstad byggt ett vattenkraftverk för likströmsproduktion. Överföringsförlusterna var stora och boende längst ut på linjen var missnöjda med det svaga ljuset. Kalla vintrar kunde dessutom innebära att tilloppet frös och elproduktionen stannade. 1934 ersattes likströmsverket av ett kraftverk med den nya växelströmstekniken. Man blev nu självförsörjande på elektricitet samtidigt som behovet av öppen låga för belysning minskade, och brandrisken i bostäder och fähus reducerades.

Den lokala elproduktionen blev dock kortvarig. Teknikutvecklingen medförde att kapitalstarka aktörer köpte upp de lokala kraftverken som införlivades i större nät. Fördelen var att elförsörjningen blev stabilare, men till priset av att nätägarskapet gick förlorat och att elpriset steg.

Förutsättningarna för äldre bygemensamma anläggningar som kvarn, sågverk och smedja, började förändras under 1900-talets första hälft. Influenser från stadsmiljöernas omställning i och med industrialiseringen, spred sig till landsbygden och påverkade byns liv. Samtidigt var den lokala förädlingsgraden hög inom både jord- och skogsbruket. Mellanbygdernas varierade näringsstruktur byggde på att ta tillvara den mångfald som naturen gav, inte minst kombinationen åker, äng och bete. Den genomsnittliga åkerarealen per fastighet i Torstad var vid den här tiden 5 ha. Detta kan jämföras med den nutida genomsnittsarealen i landet på cirka 40 ha, en effekt av jordbrukets strukturrationalisering och fördelning av EU-stöd.

Lokal förädling i skogsbruket

Nolån, som rinner genom Torstad, utgör förmodligen den främsta anledningen till att byn växte fram just här. Vid Torstad kvarnfall togs ett nytt sågverk med vattenhjulsdrift i bruk 1934 i samband med att en andelsförening för elektricitets- och sågverk bildades. Kring sekelskiftet 1900 flottades stora mängder timmer i Nolån, en verksamhet som upphörde ett par decennier senare. Detta innebar att det blev möjligt att bygga såg- och turbindningar som annars skulle hindrat det naturliga vattenflödet och flottningen.

Tillkomsten av sågverket, som fick eldrift tjugo år senare, innebar att rundvirket effektivt kunde bearbetas till sågade trävaror efter köparens önskemål. Bräder och plank i olika dimensioner, sparrar, slipers och periodvis pitprops för den brittiska gruvindustrin, sågades och höjde virkesvärdet rejält. Slanor för fiskindustrin och pålar för grundförstärkning var specialsortiment med tidvis god avsättning.

De sex gårdarna hade tillsammans cirka 250 hektar produktiv skogsmark. Med en bonitet på 8 skogsku-

bikmeter per hektar och år bör man, trots den ganska begränsade sågningskapaciteten, ha producerat mellan 500 och 1000 kubikmeter sågade trävaror under gynnsamma år.

Lärdomar att dra inför en grön omställning

Från småbruk till storjordbruk, eller avveckling

80 procent av stödet till det svenska jordbruket går idag till 20 procent av gårdarna, de allra största. På det här sättet utarmas inte bara småbrukens ekonomi utan själva basen för en hållbar och vital livsmedelsproduktion. Det varierade landskapet med äng, åker, betesmarker och skog har under sekler skapat mervärden fjärran från vad ensidig spannmålsproduktion, baserad på konstgödning och kemikalier, kan ge. Engagerade och kunniga småbrukare håller fortfarande liv i gamla, erfarenhetsbaserade brukningsmetoder, grönsaks- och spannmålssorter och lantraser. Småbruken är arbetsintensiva, de sysselsätter och engagerar många, vilket i sin tur bidrar till att kulturella, sociala och ekonomiska nät kan skapas. År 2022 var självförsörjningsgraden i vårt land 50 procent, spannmål, morötter och socker är de enda livsmedel som räcker för vår försörjning. Detta tyder knappast på att den svenska jordbrukspolitiken haft en hållbar utveckling under de senaste decennierna.

Småskalighetens klimatpåverkan

Jordbruket står idag för 13 procent av de svenska utsläppen i atmosfären. Det ligger nära till hands att tänka sig att utsläppen före den andra agrara revolutionen var väldigt små. Hästar, oxar och folk gjorde arbetet och inga fossila produkter användes som bränsle eller för uppvärmning. Men även muskelkraft kräver energi från djurfoder och livsmedel, dvs produkter från jordbruket. De huvudsakliga utsläppen då som nu kommer från mullhaltiga jordar, särskilt då de friläggs i samband med intensiv jordbearbetning som plöjning och harvning.

Att bruka jorden utan utsläpp av växthusgaser är inte möjligt, men det dåtida, småskaliga jordbruket var ändå betydligt skonsammare för miljön och klimatet än dagens. Det är också så, att Jordbruksverket kraftigt underskattar det svenska jordbrukets klimatavtryck genom att inte räkna med utsläpp som uppstår vid produktionen av till exempel importerat foder, mineralgödsel, strömedel och kalk. Inte heller de långväga transporterna, oftast från andra världsdelar, tas med.

Landsbygden är avgörande för den gröna omställningen heter en delrapport i Naturvårdsverkets fördjupade utvärdering av Sveriges miljömål 2023. I rapporten, som kom i januari 2023, redovisas hur Sverige ”ska kunna utvecklas mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi där naturresurserna utnyttjas hållbart.”

Sågplanen i Torstad vid mitten av 1950-talet.
Foto: Roland Persson 1957.

Uppgiften är ansenlig inte minst i ljuset av att EU med Grön omställning menar att göra unionen klimatneutral senast 2050. Grön teknik, en hållbar industri, hållbara transporter och minskade föroreningarna anges som nyckelområden för att nå målet. Dessvärre, konstaterar Naturvårdsverket, är man långt ifrån att nå huvuddelen av de 16 miljömålen.

När det gäller landsbygdsfrågorna jord- och skogsbruk blir svårigheterna att nå målen särskilt tydliga. Man pekar på ”målkonflikter när naturvård och etablering av skyddade områden kan innebära att skogsbruket i det utpekade området upphör, vilket har en negativ effekt på lokalt företagande inom skogsbruk och kan minska sysselsättningsgraden i bygden”. I själva verket är det redan nu så att en försvinnande liten del av skogsbruket i Sverige ger lokala intäkter. Idag sker slutavverkning till ungefär 96 procent som traktthyggesbruk, dvs kalhyggen, nästan uteslutande med skördare och skotare som utför avverkningen på några dagar och sällan är lokalt förankrade. Lokala sågverk, hyvlerier och snickerier är sällsynta på den svenska landsbygden.

Naturvårdsverket säger också, att en stor utmaning är att ”bevara den biologiska mångfalden, samtidigt som virkesproduktionen ökar”. Man nämner inte att den ökningen beror på att industrins behov av rundvirke överstiger den svenska skogens tillväxt. Sverige och Finland är de två länder i Europa som har högst andel skogsmark, men som trots detta är (eller har varit) EU:s största importörer av obearbetat rundvirke från Ryssland. Den svenska skogsindustrin påverkas nu av handelsförbudet med Ryssland, något som sätter press på ökning av den svenska skogsavverkningen.

Är landsbygden nyckeln till en grönare och mer hållbar framtid?

I ett PM från 2021 formulerar Näringsdepartementet en jordbrukspolitik för framtiden där landsbygdskommunerna är i fokus. Man lyfter särskilt fram områden som

Mer miljö och klimat, större fokus på unga och aktiva jordbrukare, ökad svensk livsmedelsproduktion och mer nationell landsbygdsolitik.

Departementets målsättning förefaller klar, nämligen en nationell kraftsamling för en hållbar ökning av inhemskt producerad mat och därmed en förstärkning av landets självförsörjning.

Det är därför förvånande att Naturvårdsverket två år senare i landsbygdsrapporten inte nämner områden som handlar om odling, djurhållning eller mat. Jordbrukets viktigaste funktion, livsmedelsproduktion nämns inte alls. Däremot behandlas verksamheter som ekosystemtjänster i besöksnäringen, betallösningar för friluftsliv och naturturism. Livsmedel och djurfoder förefaller inte ligga högt på agendan när det gäller landsbygdens utveckling. Men debatten förs i en mängd andra sammanhang ofta kopplade till småskalighet, resurshushållning och miljö- och klimatengagemang.

David Jonstad, småbrukare och författare, menar att hållbarhet definieras av en urban medelklass och att lösningarna som presenteras ligger i den gruppens intresse. Hans analys är att fler kommer att behöva arbeta i jordbruket igen när den fossila energin fasas ut. Mat måste vi ha och en större inhemsk livsmedelsproduktion kommer att bli nödvändig.

Jonas Wangsten, redaktör för tidskriften Småbrukaren, ser möjligheter för landsbygden när den Gröna omställningen börjar ta form och skriver: ”I det postfossila Sveriges jordbruk måste vi blicka bakåt till 1950-talet. Då var mer än en miljon människor sysselsatta med matproduktion. Dock utan dagens teknik och maskiner. /.../ Små och medelstora familj jordbruk har historiskt kunnat föda landets befolkning. Med rätt politiska förutsättningar kan vi göra det igen. Styrmedel som verkar för kretsloppstänkande och fungerande ekosystem måste bli småskaliga och nätverksformade.”

Svårigheten att få till stånd en allvarligt menad och varaktig grön omställning, är att kunskap gått förlorad under de decennier då storskalighet och intensiva brukningsmetoder varit jordbrukets ohotade målsättning. Men bortom industrijordbrukets karga landskap finns möjligheten att skapa en mer välmående, hållbar och sunt produktiv landsbygd byggd på ny kunskap och tidigare generationers klokskap.

*Bengt Persson
Töllsjö*

***En levande hembygd
öppen för alla!***

Några tips!

Tack för att du sänder in berättelser, historiska artiklar, rapporter från årsmöten och föreläsningar, roliga historier, forskningsresultat, tankar i tiden och intervjuer med människor som arbetar oförtrutet för vårt kulturarv och kämpar för vår hembygd!

Säkert kan du komma på många fler anledningar till att medverka med texter och bilder i Västgötabygden. Vi i redaktionen är oerhört tacksamma för att ni alla vill medverka till en bra tidning!

Några goda råd

När du sänder in exempelvis artiklar, skriv gärna in texten i ett word- eller ett ODT-dokument eller direkt i mejlet och låt orden flöda fritt utan avstavningar. Gör inga spalter. Sätt gärna ut mellanrubriker, om du känner för det. Huvudsaken är att orden flödar fritt utan krusiduller, eftersom den som redigerar Västgötabygden lägger in texten i ett layoutprogram för tidningar, och om du skriver in och avstavar texten i en annan programvara så flödar allt om i tidningsprogrammet och redigeraren får exempelvis problem med att ta bort alla avstavningstecken. Risken är då stor att några streck blir kvar.

Lägg heller inte in bilder i dokumentet utan sänd foton separat.

Ni får gärna sända med en *lågupplöst* pdf-fil, där ni lagt in era foton i dokumentet enbart för att visa var bilderna kan placeras, men det är inget krav. Redigeraren måste få ta det slutgiltiga beslutet att lägga in bilderna, där de kommer mest till sin rätt och underlättar för läsaren.

Foton och bilder

Bifoga gärna foton och bilder, men de måste vara högupplösta, då vi trycker med högtryck. Sänd bilderna, som tidigare nämnts, separat, då det inte går att plocka ut dem ur ett word-dokument eller en pdf-fil.

Tack för att du hjälper oss med detta!

Monika Moberg Kilefors

Våren i Ljungsarp

För femte året i rad och i härligt vårväder träffades Ljungsarps Hembygdsförening för att städa utmed vägarna.

Drygt 20 personer gick åt olika håll för att plocka skräp vid sidorna av alla Ljungsarps tillfartsvägar. En del vägsträckor hade även blivit genomsökta tidigare i veckan.

När vi samlades vid grillstugan igen, väntade korb och bröd som hembygdsföreningen bjöd på. Det blev en trivsamt stund tillsammans i solskenet.

*Text och bild: Ulla Andersson
Ljungsarp*

Ett mycket fint initiativ av hembygdsföreningen i Ljungsarp att ge sig ut på vägarna och plocka skräp. Korb och bröd smakar bra i solskenet efter väl förrättat värv.

Sveriges äldsta republik håller storstämma

I Sverige finns en handfull republik. I Alingsås kommun finns en – Republiken Risön i sjön Mjörn – som har storstämma lördagen den 19 augusti.

Risön är unik i sitt slag. Inte nog med att ön är obodd. Den är också Sveriges minsta och äldsta republik, utropad år 1894. Det var dåvarande Alingsås Tidnings ägare Albert Michelsen och Herman Sandberg i Alingsås Segelsällskap som en gång var initiativtagare och med Michelsen som president. Två år senare restes ett kolossalt monument på öns högsta topp och som står kvar där än idag, tillsammans med ytterligare ett monument som restes på 100 årsdagen.

I augusti varje sommar sedan 1984 hålls storstämma på Risön dit alla mjörnentusiaster är välkomna. Till ön tar man sig med ångbåten S/S Herbert från varvet i Alingsås eller med egen båt. Öns president heter numera Stefan Svensson med Hans Brage som bisittare.

Grönköping

I regeringen ingår cirka 20 ministrar, som representerar lika många föreningar i Alingsås och Lerums kommuner. Samtliga med intresse för den vackra sjön Mjörn. På Storstämman hålls årligen högtidstal i bästa Grönköpingsanda från en inbjuden person samt val av reger-

Ångbåten S/S Herbert, byggd 1905, är ett kulturminne. Här vid varvet i Alingsås. Foto: Pär-Uno Ström

ing. Vidare arrangeras salut, alabamaregatta, myggsafari (tipspromenad), utdelning av vedermålen till Årets Risöing, kamratstipendium, förtäring, musikunderhållning av Strandpiparne, nationalsång (sjunges upprättstående) med mera.

Håkan Hellström

I år ska regeringen dessutom bjuda in den välkände sångaren Håkan Hellström till storstämman. Han har ju publikrekordet på Ullevi och Hellström bor nästan granne med ön. Återstår att se om regeringen lyckas!

Pär-Uno Ström

Fotnot: Vid regn eller annat busväder hålls storstämman vid scoutstugan Östbovik i Alingsås.

Lars-Olof Hjelmström malde säd till mjöl på en äldre handkvarn. Kulturresevatet Vallby Sörgården

Arbetslivsmuseernas dag i Skara

Den 13 maj körde Skara–Lundsbrunns Järnvägar körde rälsbuss mellan järnvägsstationen i centrala Skara och Vilans Fritidsområde. I samband med första turen avtäcktes hållplatsens skylt när platsen namngavs till Vilan.

Skara Gille svarade för serveringen. Susanne Lind och Mattias Ristholm underhöll med folkmusik från scenen.

Folkmusikerna Mattias Ristholm och Susanne Lind underhöll besökarna i Vilanhallen med sång och smittande toner den 13 maj. Foto på denna sida: M Moberg Kilefors.

Lillemor Rintakoski berättade om Kulturresevatet Vallby Sörgården

Västergötlands Hembygdsförbund hade ett eget monterbord, där Ola Wirtberg, Eva Mann och under-tecknad turades om att ta emot besökare. Vi delade ut Västgötabygden och annan litteratur från Västergötland.

Flera av medlemsföreningarna i VHBF är även medlemmar i NAV, bland andra var Norra Billings Hembygdsförening med sitt skogsmuseum i Remningstorp och kulturresevatet Vallby Sörgården representerade.

Monika Moberg Kilefors

Nyvald ordförande i NAV

Vid NAV:s årsmöte den 22 april hos Jonsereds Hembygdsförening avtackades ordföranden Lise-Lotte Kolmberger som bytt inriktning på sitt ordinarie arbete och därmed lämnade arbetslivsmuseerna. Till ny ordförande valdes Christer Blomqvist.

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 160 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 140 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist Eva Mann, 0512-105 50.

E-postadress: kansli@vhbf.se

Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Suntorps kapell

Sventorp

Kristi Himmelfärdsdag inbjöd Sventorp-Forsby Hembygdsförening i samverkan med Vårsås pastorat till gudstjänst vid Suntorps kapell när solen flödade som bäst. Tema: Herre över allting. Prästen Johanna Ericsson predikade. Tipspromenad med enbart frågor om kapellet. Bäst i promenaden lyckades Helena Olsson. Knappt ett 40-tal personer deltog.

En stadgad 90-åring är syföreningens skötebarn

Den 26 november 1933 invigdes Suntorps kapell av biskop Hjalmar Danell. Kapellet drivs av en stiftelse, men verksamheten är inordnad i Vårsås pastorat. Gudstjänst eller mässa firas någon gång per månad. Allt arbete med vård och skötsel sker helt ideellt. Sedan 1929 har kapellsyföreningen sytt ihop pengar till drift och underhåll.

Prosten, teologie doktor Svante Alin var kyrkoherde i Sventorp i 36 år till 1928 och han insåg att befolkningen i socknens nordöstra del hade långt till Sventorps kyrka. Själv skänkte Alin 500 kronor som grundplåt

Suntorps kapell, Sventorp, som i november fyller 90 år. Allt arbete sker ideellt, men verksamheten är inordnad i Vårsås pastorat. Foto: M Moberg Kilefors,

till ett kapell, som skulle ha sin plats i gamla Sventorps socken, som införlivades med Sventorps socken omkring 1890.

Suntetorps gamla kyrka, belägen i anslutning till Suntetorps egendom, revs förmodligen omkring år 1615. Planerna på ett kapellbygge började ta form vid en biskopsvisitation 1922. Sventorps kapellförbund bildades 1926 vid ett möte i Stora Långaskede, och 1927 antogs stadgarna.

Läs gärna en längre artikel i Billingsbygden 1979, författad av Erik Larsson, Stockerhult. I Släktforskar-tidningen Ättlingen 2013/2, författad av undertecknad, finns även text och flera bilder i samband med kapellets 80-årsjubileum.

Monika Moberg Kilefors

Vandring i Alphem

Alphems Arboretum i Floby har en spännande omgivning som borde uppmärksammas. En vandringsslinga finns nu markerad som man kan följa och i ett nyss utgivet häfte berättar arkeolog Anders Josefsson, Floby, och psykologen och hembygdsforskaren Rune Torstenson från Trevattna om denna vandringsslinga.

”Frans Johan Gegerfelt var en märkvärdig man som tillsammans med sin Amanda, kom att arrendera ett stycke mark här i skärningen mellan socknarna Floby, Sörby och Trevattna. De utförde tillsammans en livsgärning som är svår att överskatta” skriver författarna i inledningen till detta häfte.

”Här vid denna sten (se den gröna symbolen på häftet) börjar och slutar stigen runt Alphem.”

Vandringen tar drygt en timma, ca 3 km, och här finns spår av människors verksamhet i minst 4 000 år.

Här stöter man bl a på en sten med skålgropar, i vilka offergåvor placerades, som små järnföremål, ulltussar eller mynt.

Rolke sägs betyda röd jord och denna finns vid gården Rolkebacken.

I en ravin fanns en gång en stor hög av ris och grenar, ett så kallat offerkast. Under vandringen ser man bronsåldersröset Faxerör, ett gravmonument över en människa med makt för

omkring 3 500 år sedan. På ett ställe finns brandgravar och skeppssättning. Några exempel på många fina upplevelser utmed denna vandringsslinga vid Alphem.

Monika Moberg Kilefors

Föreläser du, visar film, framträder i en musikgrupp?

Vi vill få fler uppgifter om personer/grupper/föreläsare/filmföreläsare etc. att uppdatera VHBF:s lista på hemsidan som kan engageras vid sammankomster som årsmöten, föreningskvällar eller andra föreningsmöten.

VHBF förmedlar enbart kontaktuppgifterna som information till föreningarna.

Hör av er till kansli@vhbf.se

VHBF:s kansli

Bondens år, Cesarstugan. Bondelivet förr var helt annorlunda mot idag. En sevärd utställning. Foto: Ulf Arnell.

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Equmenia Ölsremma i Ljungsarp besökte Björstorp

I scouterna får man lära sig så mycket, allt ifrån natur, knopar, att hantera kniv, såg och yxa, samarbetsövningar med mera. Under vårterminen har vi bl a besökt Erik Bernhardsson, Åremma smide där vi fick arbeta med att gjuta. Och i april var det dags att besöka hembygdstugan i Björstorp, Ljungsarp. Kvällens tema var "Antikrundan".

När vårterminen planerades för scoutkåren i Equmenia Ölsremma Ljungsarp bestämde man att fråga Ljungsarps Hembygdsförening om man skulle kunna få besöka deras hembygdstuga i Björstorp. Samlingen började med att Madeleine Persson höll i en andakt, som är en stående punkt varje scoutsamling. Scoutkåren Ölsremma Ljungsarp tillhör Equmenia, som har en kristen grundsyn. Vi tycker scouting är en bra sysselsättning för barn och unga. I vår förening vill vi inte bara lära scouterna vad scouting är, utan också förmedla vårt kristna budskap om Jesus.

Ulla Andersson och Aina Sveningsson hälsade ledare, scouter och några familjemedlemmar välkomna. Vi blev guidade runt i stugan och fick se flera gamla saker som föreningen samlat på sig under många år, bl a en separator som användes för att skilja mjölk och grädde, olika husgeråd, gamla verktyg med mera. Vi fick också lära oss att mobiler och datorer kan vara antika. Efter den guidade rundvandringen fick vi lösa kluriga tipsfrågor om gamla saker som fanns i stugan. Sedan blev vi bjudna på kaffe, saft och hembakta bullar. Detta var en trevlig och givande kväll. Resten av terminen blir det utekvällar vid Skogslyckan, scouternas uteplats med grillkåta, vindskydd och lekplan. Terminen kommer sedan att avslutas med ett scoutläger, vilket är en höjdpunkt för scouterna.

*Madeleine Persson
Ljungsarp*

Hannas stuga i Dala. Den 18 maj inbjöd hembygdsföreningen till besök här och i Kalltorpsstugan i Dala.

Hembyggsdag i Dala

Under Kristi Himmelsfärds dag den 18 maj inbjöd Dala-Borgunda-Högstena Hembygdsförening till besök i Hannas stuga och Kalltorpsstugan i Dala. I trädgården till Hannas stuga serverades kaffe/dricka och goda väfflor med sylt och grädde. Solen värmdde gott.

Den senast boende i Hannas stuga var änkan Hanna Vesterlind, som flyttade in 1928. Hanna var född Lars-son 1880 i Vilske-Kleva enligt Dala husförhörslängder.

Hanna samlade jord i en spann och bar hem lite varje dag för att fylla på trädgårdslanden och för att kunna odla potatis och annat i den grunda jorden.

I stugans vänstra del finns ett möblerat rum med en spis där man enligt uppgift eldade direkt på hällen och en svängbar krok där grytan hängdes upp. I stugans högra del finns förråd. Enligt ett par besökare använde Hanna ett rum av detta till sommarkök. Hanna dog 1956. 1957 inköpte hembygdsföreningen stugan till en kostnad av 400 kr. Tanken var att bevara en tidstypisk backstuga som ett museum.

Text och foto:

Monika Moberg Kilefors

I stugans rum står spisen, som såväl var värmekälla som platsen för matlagning.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: annbritt.boman(a)outlook.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Våring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 070-328 13 33.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Pär-Uno Ström, Sidenvägen 10, 441 55 Alingsås,
tel 073-595 96 85.

E-post: parunostrom5@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 549 40 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Ola Wirtberg

Långesäter 4, 541 97 Lerdala

E-post: ola.wirtberg@telia.com

tel 0708-55 88 23

Förbundssekreterare: Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga
0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Våring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

bostad 070-313 65 60

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

(Västergötlands museum) E-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**

a

Årsstämman i Cesarstugan

Årsstämma 2023 i Cesarstugan, Östra Tunhem. Fr v Anna Elinderson och Britt-Maria Johannesson, båda Östra Tunhem, samt Lena Karlsson och Birgitta Häger, båda Gudhem. Alla bär Gudhemsdräkten. Foto: Ulf Arnell.

Bondens år Cesarstugan. Bondeliv förr.
Foto: M Moberg Kilefors.

Cesarstugan. Lena Karlsson t v, Birgitta Häger t h. Josefine Höggärde, Magra och hennes mormor Barbro Svensson, Loo, Långared. Deras dräkter är från Bohuslän, Inlands Norra Härad. Foto: Ulf Arnell.